

De paradigmaverschuiving van oktober 2023

Sergei Boeke

De geschiedenis kent grote keerpunten. De aanval van Hamas op 7 oktober is er een van. Voor Israël is het zowel een 9/11 als Pearl Harbor-moment. De verschrikking was een monumentale *intelligence failure* van een van de meest geroemde inlichtingengemeenschappen ter wereld. Veel Israëliërs zijn nog in shock of rouwen om de meer dan 1400 doden. Het lot van meer dan 200 gijzelaars is nog ongewis. Over de gruwelijke feiten bestaat geen twijfel – Hamas heeft de moordpartijen tenslotte zelf op video gezet. Niets kan dit rechtvaardigen. Het Israëliërs recht op zelfverdediging staat buiten kijf. De daders van de wreedheden verdienen geen medelijden en krijgen deze vast niet; hopelijk wel binnen de kaders van het oorlogsrecht. Ook zal duidelijk zijn dat de Hamasstrijder en de Palestijnse burger niet tot eenzelfde categorie behoren, al is de grens in de praktijk soms moeilijk te trekken. Het conflict roept wereldwijd tegengestelde emoties op die teruggrijpen naar een complex en pijnlijk verleden, tot en met de Holocaust en de Nakba aan toe. Zuivere en diepgaande analyses zijn redelijk schaars. Zo zijn bijvoorbeeld de tv-optredens van Dominique de Villepin, een Franse topdiplomaat, een aanrader om te volgen. Het Israëlisch-Palestijns conflict blijft een mijnenveld voor analisten en columnisten, maar dreigt nu grote gevolgen te hebben voor de internationale veiligheid en stabiliteit. Het gevaar schuilt op drie vlakken.

Overreactie

Een belangrijk doel van terroristische groepen is provoceren. Zo hoopt een kleine niet-statelijke actor de veel sterkere staat uit te lokken om te overreageren. Hoe

verschrikkelijker de aanslag, hoe groter de politieke druk om keihard terug te slaan: ‘We zullen vuur met vuur bestrijden’. De ultieme overreactie is binnenlandse repressie/surveillance, een buitenlandbeleid gebaseerd op het predicaat ‘je bent vóór of tegen ons’ en een militaire strategie geënt op de totale vernietiging van de terreurbeweging. De VS heeft dit na 9/11 met zijn Global War on Terror geprobeerd; een groot succes is het niet geworden. Israël kan deze weg ook inslaan, en de voorgeschiedenis van premier Bibi Netanyahu stemt niet tot optimisme. Op tactisch niveau zal het grondgevecht in de Gazastrook een uitdaging zijn. Op strategisch niveau is het probleem nog groter. Niet alleen kan het militaire instrument Hamas niet volledig vernietigen, maar alleen al deze doelstelling kan geen politieke oplossing bieden. Deze ligt elders, namelijk bij een twee-staten-oplossing. Tot slot is Gaza maar één van drie fronten, want het is al weken onrustig in de Westelijke Jordaanoever en het is nog onduidelijk of Hezbollah zich volledig in de strijd stort (disclaimer: deze column is geschreven voordat Hassan Nasrallah zijn toespraak hield). Iran schuilt achter meerdere proxygroepen, die Israël en de VS stelselmatig uitlokken. Afgelopen jaren stond Netanyahu meermaals in de startblokken om het Iraans kernprogramma militair aan te grijpen, maar zijn commandanten hebben hem ervan kunnen weerhouden. Nu zal dit lastiger zijn. Hoe verschrikkelijk ook, terreuraanslagen betekenen meestal geen existentiële dreiging voor Israël. Een breder conflict in het Midden-Oosten mogelijk wel.

De rules-based international order

Sinds het vorige kantelpunt – 24 februari 2022, de Russische inval in Oekraïne – hebben westerse diplomaten hard gewerkt om de zogeheten Global South mee te nemen in het veroordelen van Russische agressie. De Algemene Vergadering van de VN heeft het Russisch optreden in Oekraïne meerdere keren met grote meerderheid (zo'n 150 landen) veroordeeld. De B(R)ICS hielden zich weliswaar afzijdig en een half dozijn paria's stemde met Rusland mee. Westerse landen kregen wel *pushback* tegen deze campagnes: waarom zoveel aandacht voor Oekraïne, terwijl conflicten elders al jarenlang om aandacht smeken? Nu, enkele weken na de aanslag van Hamas, is de situatie volledig gedraaid. Een Braziliaanse resolutie voor een 'humanitaire pauze' in Gaza kreeg een Amerikaans veto. Resoluties in de Algemene Vergadering voor hulp aan Palestijnse burgers werden met grote meerderheid aangenomen, maar ditmaal zaten westerse landen in het kamp van onthouders en tegenstemmers. In de Global South heerst de perceptie dat het Westen graag Russische aanvallen op Oekraïense burgers en kritische infrastructuur veroordeelt, maar wegkijkt als het om Israël en de Palestijnen gaat. Ook zeggen zij: als het internationaal recht zo belangrijk is, waarom heeft Israël dan jarenlang allerlei VN-resoluties naast zich neer kunnen leggen? Als gevolg staat het hele stelsel van de *rules-based international order* op de helling. Deze stond natuurlijk al langer onder druk, maar westerse diplomaten hoeven er nu even niet mee aan te komen in Afrika, Zuid-Amerika, het Midden-Oosten en Azië. Rusland en China spinnen er garen bij.

Verstrengelde conflicten

Het conflict in het Midden-Oosten is nauw verbonden met andere conflicthaarden, zoals Oekraïne, Iran, Noord-Korea, en Taiwan en de Zuid-Chinese Zee. In deze regio's heeft Amerikaans militair overwicht tot nu toe afschrikwekkend gewerkt en een delicaat evenwicht weten te behouden (Amerikaanse motieven en eerdere militaire avonturen hier buiten beschouwing gelaten). Dit evenwicht staat desalniettemin onder enorme spanning. Oekraïne heeft met de tegenaanval weinig

eigen grondgebied kunnen bevrijden en Kyiv gaat een zware winter tegemoet. Russische oorlogsproductie overtreft westerse wapenleveringen aan Oekraïne en momenteel schreeuwt elk land in het Midden-Oosten om extra luchtverdedigingsmiddelen. Een impasse in Oekraïne is duidelijk in het voordeel van Rusland. Ondertussen hebben rond China een aantal onveilige intercepties van westerse jachtvliegtuigen plaatsgevonden en voert de VS de *freedom of navigation*-vaartochten in de Straat van Taiwan en de Zuid-Chinese Zee verder op. Vietnam en de Filipijnen worden door Beijing zwaar onder druk gezet. Noord-Korea blijft een onvoorspelbare *spoiler*. De wereld staat nog niet in brand, maar een simpel ongeluk of een militair misverstand kan alles op scherp zetten.

Conclusie

Kortom, de verschrikkingen in Israël en de Palestijnse gebieden hebben eveneens grote gevolgen elders. Westerse regeringen hebben niet de bandbreedte om meerdere crises tegelijk te blussen en de VS kan niet overal zijn militaire overmacht aanwenden. Momenteel wordt de Amerikaanse militaire aanwezigheid in het Midden-Oosten met *carrier groups* tegelijk uitgebreid en de hoop is dat deze afschrikwekkend en niet escalierend werkt. De vriendschap tussen Beijing, Moskou en Teheran is wellicht oppervlakkig, maar als zij individueel of collectief een kans zien om de VS en het Westen een hak te zetten zullen ze het niet laten. Hiernaast geven veel politieke leiders in het Midden-Oosten (en aan de Zwarte Zee) gemengde boodschappen af. Hun handelingen wijzen op een wens tot de-escalatie en behoud van de status quo, maar hun woorden gooien olie op het vuur. Hun toespraken zijn immers bedoeld voor binnenlandse consumptie, om niet uit de pas te lopen met de gevoelens op straat. Maar de wal kan zo het schip keren, zeker als het conflict lang duurt en de beelden uit Gaza de emoties verder laten oplopen. Westerse maatschappijen worstelen met antisemitisme en een latente terreurdreiging (door bijvoorbeeld al-Qaida) kan zo weer opleven. De ellende en het leed in het Midden-Oosten lijken misschien ver weg, maar het kantelmoment van oktober 2023 geldt ook voor Europa. De vraag is alleen of de lont kort of lang is. ■